

י"ב' אדר תש"ע 24.2.10
גיליון מס' 197

דף פרשת השבוע

תנועת הקיבוץ הדתי

פרשת תצוה – פרשת "זכור"

"תמחה את זכר עמלק" – איזו מצווה היא?

מאת גדעון ישראלי, קיבוץ עין הנצי"ב

דורות של פרשנים (כפי שנהוג לומר) מנסים למצוא את הדרך לפרש את מצוות מחיית זכר עמלק ואת המצוות הנוספות שסביבה. אני מבקש לבדוק הפעם (בקצרה) שני נושאים שנראים לי כמרכזיים בהבנת המצווה ומתאימים מאד לדורנו - דור התקומה בארץ ישראל. השאלה הראשונה- האם המצווה תלויה בארץ? כלומר, האם יש קשר בין קיום המצווה לבין מגורים וריבונות בארץ ישראל? השאלה השנייה, שקשורה בקשר מסוים לשאלה הראשונה - האם המצווה היא מצוות היחיד או מצווה של הציבור?

השאלות הן כבדות. את התשובות אנסה להביא בפשטות ובקצרה.

קיים ויכוח כמה מצוות ניתן למנות במערכת המצוות סביב עמלק. לשיטת הרמב"ם אפשר למנות שלוש מצוות בתורה העוסקות בעמלק: הראשונה, מצוות עשה - לזכור את אשר עשה לנו עמלק, שנאמר (דברים כ"ה, י"ז): זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים" השנייה, מצוות לא תעשה, שלא לשכוח את אשר עשה לנו, שנאמר (שם י"ט): "לא תשכח". השלישית, מצוות עשה, למחות את זרעו של עמלק מן העולם, שנאמר (שם י"ט): והיה בהניח ה' אלוהיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלוהיך נותן לך נחלה לרישתה, תמחה את זכר עמלק מתחת השמים".

תניא, רבי יוסי אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה (בבלי, סנהדרין דף כ' עב').

וכך פוסק הרמב"ם: (הלכות מלכים, פרק ה') "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך... ולהכרית זרעו של עמלק... ולבנות בית הבחירה... מינוי מלך קודם למלחמת עמלק... והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית". ובמקום אחר: " אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצווה. ואי זו היא מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו... וכן מצוות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק ומצוות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק מפי השמועה למדו: זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו".

בהקשר זה יש לציין, שבמניין שישים המצוות ההכרחיות שמונה הרמב"ם בסוף מצוות עשה, לא מופיעה מצוות זכירת מחיית עמלק, אף שהמצווה היא "לזכור תמיד מעשיו הרעים". ניתן לבאר דבר זה בכך שהמצווה, אותה מונה הרמב"ם בספר המצוות, איננה מוטלת על כל אדם אלא על מנהיגי הציבור: המלך, הסנהדרין וכדומה. המצווה היא לעורר "הנפשות במאמרים להלחם" בעמלק. כשם שהמלחמה איננה מוטלת על כל יחיד אלא על הציבור ומנהיגיו, כך גם הזכירה, המובילה למלחמה, איננה מוטלת על כל יחיד אלא על הציבור, ועל כן איננה נמנית במניין שישים המצוות ההכרחיות לכל אחד מישראל.

אברבנאל (דברים כה, יז) מבאר את גדרי המצווה לפי המצבים המשתנים:
"כי הנה בהיותינו בארץ אמר 'זכור את אשר עשה לך עמלק וכו', והיה בהניח ה' אלוקיך וכו' תמחה את זכר עמלק'. אמנם כאשר לא תהיה בארץ כי אם תחת כל השמים, כלומר מפוזר ומפורד מקצה השמים עד קצה השמים - בגלות, הנה אז לא תוכל לזכור עניין עמלק למחות את שמו (כיון שהזכרון הוא (דווקא) בפועל ומעשה. אבל 'לא תשכח' רוצה לומר אע"פ שלא יהיה בך כח לקיים המצווה במעשה, לא תשכח מפיד עניינו של עמלק. הנה התבאר שאמרו 'זכור את אשר עשה לך עמלק' שהוא בארץ לעניין המלחמה. ואמרו 'מתחת השמים לא תשכח' שהוא בהיותם בחוצה לארץ לא ישכח מפייהם". עכ"ל. כלומר: בא"י יש מצווה למחות בפועל, אך בחו"ל, כשאין יכולת לקיים מצווה זו, לכל הפחות יש לזכור בלב.

ומוסיף הרמב"ן (שמות יז, טז) - "ויש מפרשים כי כאשר תהיה יד על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק, וכן תהיה מדור לדור. והעניין: כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה' - ילחם בעמלק, והוא רמז לשאול המלך הראשון. וכן מדור דור, לאמר: כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו". אם כך, אפילו כשיושבים בארץ ישראל יש צורך שתהיה מלכות ומלך בישראל כדי לקיים מצוות זכירת ומחית עמלק בשלמות.

ובספר החינוך - מצווה תר"ד - מצוות המחיה היא על המלך והציבור, אבל גם יחיד שיכול להרוג חייב להרוג.

מצוות מחיית עמלק ושוב הארץ

סוף פרשת "כי תצא" מודיעה לנו על מצוות מחיית עמלק (דברים כה, יז-יט). מיד אח"כ כתוב "והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלוקיך נותן לך לנחלה" (כו, א). למה נסמכו יחד הכתובים? עונה על כך "קול התור" (פ"ג פסקא ז) והדברים מפורשים יותר ב"ספר חרדים" (עמ' 183) כי כמו בביאה ראשונה של ישראל לארצם, בימי משה, הותקפו ע"י עמלק, כך "בקיבוץ גליות, כשרוצים לבוא [שוב] לא"י, עמלק מזדמן להם בדרך, וכאשר עינינו רואות היום תמיד, ירא ה' וישפוט!" עכ"ל. מכאן שזו היא תופעה בולטת כל פעם שנרצה לבנות את עמנו בארצנו.

ראב"ע (שמות יז, טז): מתי זמנה של מצוות מחיית עמלק?
"בהניח ה' אלהיך" - הטעם, כי זאת המצווה תלויה אחר שיירשו את הארץ ושקטה הארץ ממלחמה מכל סביבותיה, כי כל זמן שיתעסקו עם מלחמות הקרובים אליהם, אינם חייבים להילחם בעמלק.
כנראה שנגזר עלינו להמשיך ולעסוק במצוות מחיית עמלק מדור לדור עד בא משיח צדקנו, בב"א.

גדעון ישראלי .

גדעון ישראלי בן קבוץ עין הנצי"ב וחבר הקבוץ.
מנהל הקהילה של בית הערבה (ערבות יריחו), פרוייקטור של שכונת "שלפים" שכונה משותפת לדתיים וחילונים הנבנית בין שלוחות לרשפים.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: webmaster@kdati.org

אתר האינטרנט של תנועת הקיבוץ הדתי: www.kdati.org